

VEZİR

leri ise salı ve cumartesiydi. XVII. yüzyılın son dönemlerinde divan günleri arz günleriyle sınırlanmıştır. Divan toplantılarında vezirler sadrazamın sağında vezâretteki kademelerine göre otururlardı. Sadrazamın danışmanları olarak memleket meselelerini onlarla tartışırlardı. 1536'da idam edilen Sadrazam İbrâhim Paşa vezirlerle istişareyi ihmal etmekte suçlanmıştı. Vezirler sultana arz günlerinde sadrazama eşlik ederlerdi. Sultanın karşısında ancak sadrazam söz alabilir ve meselelerle ilgili görüşlerini ona aktarabilirdi. Bir vezir hazırladığı raporu ancak sadrazam aracılığıyla takdim edebilirdi. Vezirlere karşı şikâyetleri sadrazam, şeyhülislâm ve iki kazaskerden oluşan bir heyetle görüşür ve karara bağlardı. Dîvân-ı Hümâyûn'un yanı sıra sadrazam, daha az önemli konuları görüşmek üzere kendi makamında ikinci divanı adı verilen bir divan toplardı. Paşa kapısı (Bâbîâli) adı verilen bu mekân XVII. asrın ikinci yarısında ülke meselelerinin görüşüldüğü asıl divan haline almıştır. Bir vezirine imtiyazlarından biri sadrazama ve nişancıya fermanlara tuğra çekme konusunda yardımcı olmaktadır ki bu imtiyaza sahip vezire tuğra sahibi denirdi. Tuğra çekmek sultanın emrini geçerli kılma anlamına geldiği için vezirleri sultanın yetki verdiği temsilciler haline getiriyordu. Osmanlılar'dan önce vezâret-i tuğrâ Selçuklular'da en yüksek idarî birimlerden biriydi.

Mûtat olduğu üzere ikinci vezir sadrazamlık için en önemli adaydı. Fakat bazan pratik sebeplerden dolayı daha düşük dereceli bir vezir sadrazamlığa tayin edilebilirdi. Bu kuralın ihlâli nâdirenen siyasî krize yol açmıştır. Klasik dönemde Dîvân-ı Hümâyûn'a katılan vezirlerin sayısı, dünyanın dört köşesini veya Hulefâ-yi Râşidîn'i çağırıştıran dört sayısı ile sınırlanmıştı. Bazı durumlarda bu sayı dördün üstüne çıkmaktaydı. Daha iyi bir istişare için sayının çoğaltılması tavsiye edilmiştir (*Hirzû'l-mülûk*, vr. 26^b-30^b). XVI. yüzyılda Mısır, Bağdat, Habeş, Yemen ve Budin gibi uzakta bulunan geniş eyaletlerin valilerine şartlar gerektirdiğinde bağımsız karar alabilmeleri için vezir unvanı verilmiş ve o sırada yedi rakamı kural haline gelmiştir. Zamanla iki vezir kategorisi ortaya çıkmıştır: İstanbul'daki Dîvân-ı Hümâyûn'da olan ve dâhil ya da kubbe veziri (Kubbenişin) adı verilenlerle eyaletlerde yer alan, hâriç veya eyalet veziri ismi alanlar. 1578'de Safevîler'le başlayan uzun savaş döneminde kubbe vezirlerinin sayısı dokuza, hâriç vezirlerinin sayısı on altıya çıkarılmıştır. Uzak ve hassas uç bölgeleri, doğuda Tebriz, Şir-

van, Erzurum ve Anadolu, batıda Budin, Bosna ve Belgrad eyaletleri tam yetkili vezir-valilerin idaresine bırakılmıştı. Bu vezir-vali âcil bir durumda komşu eyaletlerin valilerini yardıma çağırma yetkisine sahipti. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde donanma hayatı önem kazanınca kap-tân-ı deryâ kubbe vezirleri arasından seçilmiş ya da donanma reisine bu unvan tevcih edilmiştir. Yine XVI. yüzyılda vezir unvanı defterdar, nişancı, yeniçeri ağası gibi yüksek mansıb sahipleri için de kullanılmıştır. XVIII. asrın ilk dönemlerinde silâhdar, rikâbdar veya çavuşbaşı saray ağalarına bu unvan verildiği için koltuk (namzet) vezirler ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde vezir unvanı eyaletlerdeki nüfuzlu kimselere tevcih edilecek kadar eski azametine kaybetmiştir.

Bir vezirin terfi şansı yüzlerce kişiden meydana gelen kapı halkının gücüyle yakından ilgiliydi. Osmanlı toplumunun en zengin üyeleri olan vezirlerin sultanların saraylarıyla boy ölçüşebilecek derecede geniş sarayları vardı. Asıl maaşları eyaletlerdeki has arazilerden gelse de hediye ve rüşvet gibi ek gelirlerle ikiye katlanmaktaydı. XVI. asırda bir vezirin yıllık geliri 16.000 ile 18.000 altın düka arasında tahmin edilirken sadrazamın yıllık geliri bunun yaklaşık iki katı idi. 1525'te ikinci vezir Mustafa Paşa'nın 700 kulu ve 70.000 altın dükası, üçüncü vezir Ayas Paşa'nın 600 kulu ve 60.000 altın dükası bulunuyordu. 1580'lerde emekli bir vezir arpalık denen ve 200.000 ile 300.000 akçe arasında değişen emekli aylığı alıyordu. Sadrazamın ise yarım milyon akçe ya da yaklaşık 8300 altın düka emekli aylığı vardı. Vârisi olmayan kul kökenli vezirlerin malları hazineye intikal ederdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevârîh-i Âli Osmân (nşr. F. Giese), Breslau 1922, tür.yer.; *Kânunnâme-i Âli Osmân* (nşr. Mehmed Ârif, *TOEM* ilâvesi), İstanbul 1329, tür.yer.; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Osmanlı Kânunnâmeleri* (*MTM*, I/3 [1331] içinde), s. 498-501; Lutfî Paşa, *Âsafnâme*, İstanbul 1326; *Hirzû'l-mülûk* (nşr. Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar* içinde), Ankara 1988, vr. 5^a-10^b, 12^b-30^b; *Kitâb-ı Müstetâb* (a.e. içinde), s. 27-35; Âli Mustafa Efendi, *Nushatü's-selâtin: Muştafâ 'Âli's Counsel for Sultans of 1581* (nşr. ve trc. A. Tietze), Viena 1979-82, I-II, tür.yer.; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), tür.yer.; *Hadikatü'l-vüzerâ*; Zinkeisen, *Geschichte*, III, 59-116; Cevdet, *Tarih*, V, 65; N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1910, III, 167-189; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 186-213; a.mlf., *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1974; a.mlf., "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütâlele", *TTK Belleten*, III/9 (1939), s. 99-106; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954,

s. 1-53; a.mlf., *The Ottoman Empire: The Classical Age: 1300-1600* (trc. C. Imber), London 1973, s. 89-103; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire: The Sublime Porte 1789-1922*, Princeton 1980, tür.yer.; a.mlf., *Ottoman Civil Officialdom: A Social History*, Princeton 1989, tür.yer.; Ahmet Mumcu, *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Humayun*, Ankara 1986; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform: 1836-1856*, İstanbul 1993, s. 21-176; Hüseyin Hüsameddin, "Alâeddin Bey", *TTEM*, XIV/5 (1340), s. 307-318; XIV/6 (1340), s. 380-384; XIV/8 (1340), s. 128-133; XIV/9 (1340), s. 200-210; B. A. Lalor, "Promotion Patterns of Ottoman Bureaucratic Statesmen from the Lâle Devri Until the Tanzimat", *GDAAD*, I (1972), s. 77-92; R. Abou-el-Haj, "The Ottoman Vezir and Paşa Households, 1683-1703", *JAOS*, XCIV (1974), s. 438-447.

HALİL İNALCIK

VEZİR, Abdullah b. Ali

(bk. ABDULLAH b. ALİ el-VEZİR).

VEZİR HANI

(bk. VEZİRHAN KÜLLİYESİ).

VEZİR HANI

XVII. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilerek Köprülü Külliyesi'ne dahil edilen han

(bk. KÖPRÜLÜ KÜLLİYESİ).

VEZİR el-MAĞRİBÎ

(الوزير المغربي)

Ebü'l-Kâsım el-Kâmil Zü'l-vezâretnen el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn el-Vezîr el-Mağribî (ö. 418/1027)

Mağribîler ailesinin en tanınmış siması, devlet adamı, dil ve edebiyat âlimi.

13 Zilhicce 370'te (19 Haziran 981) Halep'te dünyaya geldi. Mısır'da doğduğuna dair rivayetler (İhsan Abbas, s. 18) doğru değildir. IV (X) ve V. (XI.) asırlarda Irak, Suriye ve Mısır'da kurulan devletlerde önemli görevler üstlenen ve soyları Sâsânî Hükümdarı Behrâm-ı Gûr'a kadar uzanan (Behrâmcûr; 420-438) Şii Mağribîler ailesindedir. Dedesinin babası Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Yüsf 325'te (937) Basra civarında çıkan Beridîler isyanı sıra-

sında buradan Bağdat'a göç ederek Dîvânü'l-Mağribî'de görev aldığı için Mağribî diye tanınmış, aile de bu nisbeyle anılmıştır. Annesi Fâtîma da aslen Iraklı olup *el-Ğaybetü'n-Nu'mâniyye* müellifi Ebû Abdullâh Muhammed b. İbrâhim en-Nu'mânî'nin kızıdır (*A'yanü's-Şî'a*, VI, 112). Dedesi Hüseyin b. Ali Abbâsiler, İhşîdîler ve Hamdânîler, babası Ebû'l-Hasan Ali Hamdânîler ve Fâtımîler döneminde kâtiplik ve vezirlik gibi önemli görevler üstlendiler (bk. MAĞRİBÎLER). Vezîr el-Mağribî, babasının 381'de (991) Mısır'a giderek Fâtîmî Halifesi Azîz-Billâh'ın hizmetine girmesinden bir süre sonra ailesiyle birlikte Halep'ten Mısır'a gitti ve henüz on beş yaşlarında iken divanda kâtip oldu.

Mağribîler, Hâkim-Biemrillâh devrinde hristiyan vezir Mansûr b. Abdûn ile girdikleri itibar mücadelesini kaybedince gözden düştüler ve dengesizliğiyle tanınan halifenin gadrine uğradılar. Vezîr el-Mağribî dışında ailenin bütün fertleri (babası Ali, amcası Abdullah, kardeşleri Muhsin ve Muhammed) 400 (1010) yılında öldürüldü (olayların sebebi ve seyri hakkında farklı rivayetler için bk. *Kitâb fi's-Siyâse*, neşredenin girişi, s. 13-14; İhsan Abbas, s. 236-239). Bir süre Kahire yakınlarında saklanan Vezîr Filistin'e kaçtı ve Cerrâhîler kabilesinin reisi Müferric b. Dağfel et-Tâî'nin oğlu Hasân'a sığındı. Ailesinin intikamını almak amacıyla önce Cerrâhîler'i, ardından Mekke Emîri Ebû'l-Fütûh el-Müsevî'yi Fâtımîler'e karşı isyana teşvik etti. Ayaklanan Cerrâhîler, Remle'yi ele geçirdikten sonra (401/1010-11) şehre gelen Ebû'l-Fütûh, Cerrâhîler'den biat alarak kendi adına para bastırды, hutbe okuttu ve Râşid-Lidfinillâh lakabıyla halifeliğini ilân etti (bu dönemde Vezîr el-Mağribî'nin teklifiyle Ebû'l-Fütûh tarafından Kâbe'nin yanında bulunan altın ve gümüş mihraplar eritilerek bastırılan dinar ve dirhemlere Kâbiyye denilmiştir; bk. Makrîzî, II, 157). Fakat Hâkim-Biemrillâh, Cerrâhîler'i kendi tarafına çekince Vezîr el-Mağribî Bağdat'a kaçtı ve Hâkim-Biemrillâh'ın kendisini affettiğine dair mektup göndermesine rağmen onun yanına dönmedi. Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh, Mağribî'nin İsmâîlî oluşundan ve devlette karışıklık çıkarmak üzere gönderildiğinden şüphe edince Bağdat'tan ayrılıp Vâsıt'ta Büveyhî Veziri Fahrülmülk'ün hizmetine girdi. Bu arada Kâdir-Billâh'a yazdığı mektupta soyunu, aldığı eğitimi ve okuduğu kitapları anlatarak İsmâîlî olmadığını belirtti. Fahrülmülk'ün 407'de (1016) vefatı üzerine Musul'daki Ukaylî Emîri Kırvâş b. Mukalled'e vezir tayin edil-

di. 412'de (1021) görevinden uzaklaştırıldığına Meyyâfârikîn'e gidip Mervânî Emîri Nasrûddevele Ahmed'in yanında görev aldı. 415'te (1024) Bağdat'a dönerek on ay kadar Müşerrifüddevele'ye vezirlik yaptıktan sonra Kûfe'de çıkan bazı olaylara karıştığı gerekçesiyle görevden alındı (*a.g.e.*, II, 158). 416'da (1025) tekrar Nasrûddevele'nin yanına gitti. 418'de (1027) vezirlik için yeniden Bağdat'a çağırıldı, fakat yola çıkmadan Meyyâfârikîn'de vefat etti (Ramazan 418 / Ekim 1027), vasiyeti üzerine Necef'te Meşhed-i Ali'ye defnedildi. Onun zehirlendiği de söylenmiştir (Dâvûdî, I, 157; Makrîzî, II, 158).

Vezîr el-Mağribî, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra Arap diline dair belli başlı eserleri ve 15.000 beyit civarında şiiri ezberlemiş, kitâbet ve inşâ alanında büyük mesafeler katetmiştir. Onun kitâbet ve inşâ yanında diğer ilimlerle de meşgul olmasında Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin etkisinin bulunduğu söylenmektedir (İhsan Abbas, s. 19). Vezîr'in, genelde Mısır'da bulunduğu 381-400 yıllarındaki en verimli döneminde yararlandığı hocaları arasında babası, dedesi Muhammed b. İbrâhim en-Nu'mânî, Arap dili alanında en çok etkilendiği ve Mağribîler'e yakınlıkları sebebiyle Hâkim-Biemrillâh tarafından öldürüldükleri ileri sürülen (*Edebü'l-havâş*, neşredenin girişi, s. 21-22) iki hocası Cünâde b. Muhammed el-Ezdî ile Ebû Ali Hasan b. Süleyman, Abdülganî el-Ezdî, Muhammed b. Hasan el-Yümnî, edebiyat meclislerine katıldığı İbn Hinzâbe ve İbnü'l-Furât lakaplı İhşîdî veziri, hadis âlimi Ca'fer b. Fazl, Devhale lakaplı Ali b. Mansûr İbnü'l-Kârih, Muhammed b. İsâ el-İrâkî, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'ini, *el-Muvaţta'* ve Süfyân es-Sevrî'nin *el-Câmi'ini* dinlediği Muhammed b. Hüseyin et-Tenühî, yine Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'ini dinlediği Ebû Zer el-Herevî, Mekke Kadısı Ebû Ca'fer el-Müsevî, Mağrib Emîri Yahyâ b. Ali el-Endelüsî, Ali b. Nasr b. Sabbâh ve Ebû'l-Alâ el-Maarrî bulunmaktadır (İbnü'l-Adîm, VI, 2533-2534; İbn Hacer el-Askalânî, III, 192; Dâvûdî, I, 156). Birçok tâbiînin müsnedini semâ yoluyla almış, adı bilinmeyen bir hocası vasıtasıyla Şâfiî'nin bir eserinin (muhtemelen *es-Sünenü'l-me'sûre*) Tahâvî-Müzenî rivayetini elde etmiştir. Yetişme döneminde hocalarından bütün hadis kitaplarını okuduğunu söyleyen Vezîr'in talebeleri arasında oğlu Abdülhamîd ile Ebû'l-Hasan b. Tayyib el-Fârikî zikredilmektedir.

"el-Kâmil zü'l-vizâre'teyn" lakabıyla da anılan Vezîr el-Mağribî hakkında hem övgü hem yergi ifadeleri nakledilmiştir. Âlim,

fâzil, cesur, maharetli; kibirli, kiskanç, habîs, tedbirsiz gibi birbirine zıt niteliklerle tanıtılır. Âlimleri küçük düşürmek için onlara bilmedikleri alanlardan soru sorduğu söylenir. Ailesinin devlet kademelerinde önemli makamlar elde etmesine rağmen bunu yeterli görmediği ve daha fazlasını istediği zikredilir. Hakkındaki bazı rivayetlerden ise tasavvufî yönünün de bulunduğu anlaşılmaktadır (İbnü'l-Esîr, IX, 332; İbnü'l-Adîm, VI, 2538-2548; Makrîzî, II, 158). İbnü'l-Adîm'e göre Vezîr el-Mağribî hakkında gerçeği yansıtmayan bu tür yer-gilerin en önemli kaynağı hocası İbnü'l-Kârih'tir. Ancak bütün bu rivayetler onun çalkantılarla, entrikalarla ve trajedilerle geçen hayatının bir özeti niteliğindedir. Ediplik yönüyle de tanınan Vezîr'in divanları vardır (İbn Hallikân, II, 172). Birçok konuya değindiği şiirlerinde Şiî temayülleri ortaya çıkmakta ve ileri gelen bazı sahâbîlere eleştiriler yöneltmektedir (İhsan Abbas, s. 89-90). Babasının Mısır'a kaçışı sırasında aileye ait kütüphanenin kaybolmasına rağmen (*Edebü'l-havâş*, s. 86) Mağribî'nin hayatının son yıllarını geçirdiği Meyyâfârikîn'de kurduğu yeni kütüphane kendisinden sonra en az 200 yıl hizmet vermiştir (*Kitâb fi's-Siyâse*, neşredenin ilâvesi, s. 109; *Encyclopedia of Arabic Literature*, II, 488). Kûfe nakibi iken 415'te (1024) çıkan olaylar sebebiyle görevden alınan Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Tâlib b. Ömer, Vezîr el-Mağribî'nin damadıdır.

Eserleri. 1. *el-Münehhal* (*Muhtaşaru İslâhi'l-mantık*). İbnü's-Sikkî'tin kelimelelerin farklı ve hatalı kullanımlarına dair eserinin muhtasarı olup müellif bu çalışmayı on yedi yaşında iken yapmıştır (nşr. Cemâl Talebe, Beyrut 1415/1994). Ebû'l-Alâ el-Maarrî, Vezîr tarafından kendisine takdir edilen eseri incelemiş ve *er-Risâletü'l-ıgrîdiyye*'yi yazarak bu eseri şerhedip övmüştür (*Resâ'il*, I, 242; *Dîa*, X, 290). Müellifin, eseri manzum hale getirme teşebbüsü yarım kalmıştır. Bağdat'ta VIII. (XIV.) asra kadar revaçta olan *el-Münehhal* üzerine İbn Ebû'l-Hadîd *el-Müstedrek 'ale'l-Münehhal*, Hasan b. Tarrâh eş-Şeybânî *İşlâhu'l-ağfâl fi Kitâbi'l-Münehhal* adıyla çalışmalar yapmıştır (*el-Münehhal*, neşredenin girişi, s. 29-30). 2. *Edebü'l-havâş fi'l-muhtâr min belâğâti kabâ'ili'l-'Arab ve aḥbârihâ ve ensâbihâ ve eyyâmihâ*. Arap dilinin özelliklerini ve Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzını göstermek amacıyla 395'te (1004-1005) telif edilmiştir. Belli başlı Arap şairlerinin şiirlerinden örnekler, şairlerin kabileleri, nesepleri ve şiirleri hakkında anekdotlar içermektedir.

VEZİR el-MAĞRİBÎ

Müellif eserini daha sonra zenginleştirmeyi düşündüğünü söylese de (s. 86) buna fırsat bulup bulamadığı bilinmemektedir. Kendisine nisbet edilen *Kitâbü Benî Esed*, *Kitâbü Zübeyân*, *Kitâbü Tağlîb* gibi eserlerin aslında *Edebü'l-havâşş*'in birer parçası olduğu söylenmektedir (İhsan Abbas, s. 32-33). İbn Mâkûlâ ve Zehebî tarafından kullanılan eserin (neşredenin girişi, s. 32-33) ilk kısmı yayımlanmıştır (nşr. Hamed el-Câsir, *Mecelletü'l-Arab*, VIII/3 [Ramazan 1393 / Ekim 1973], s. 161-170; sy. 5-6 [Zilhicce 1393 / Ocak 1974], s. 413-421; IX/7-8 [Safer 1395 / Şubat-Mart 1975], s. 613-623; sy. 9-10 [Rebûlevvel-Rebûlâhir 1395 / Nisan-Mayıs 1975], s. 738-748; Riyad 1400/1980). **3.** *el-Înâs fi (bi-) 'ilmi'l-ensâb*. Birbirine benzeyen kişi, kabile ve yer isimlerinin okunuşuna dair olup müellifin en çok rağbet gören eserlerinden; Muhammed b. Habîb'in *Muhtelifü'l-kabâ'il ve mü'telifühâ* adlı kitabını tamamlamak için kaleme alınmıştır (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî, Kahire 1400/1980; *Muhtelifü'l-kabâ'il ve mü'telifühâ* ile birlikte, nşr. Hamed el-Câsir, Riyad 1400/1980). **4.** *Kitâb fi's-Siyâse*. Meyyâfârikin Emîri Ahmed b. Mervân için telif edilen risâle müellifin en değerli eseri ve o döneme ait siyasetnâmelerin önemli örneklerinden biri kabul edilmiştir (neşredenin girişi, s. 27, 45). Neşrinden sonra hakkında birçok yazı yazılan eserde (*el-Münehhal*, neşredenin girişi, s. 16) sultanın kendisi, yakın çevresi ve tebaası için yapması gereken şeyler ayrıntılı biçimde incelenmektedir (nşr. Sâmî ed-Dehân, Dimaşk 1367/1948). **5.** *Mecâlisü İliyâ Muţrânî Nuşaybîn*. Vezîr'in 417 (1026) veya 418 (1027) yılında Nusaybin'de görüştüğü Başpiskopos İlia (Elias) İbnü's-Sünnî (İbn Şînâ) ile Hıristiyanlık ve Müslümanlık bağlamında çeşitli konular üzerine yaptığı yedi oturumu kapsayan tartışmaları içermektedir (nşr. Luvîs Şeyho, *Mecelletü'l-Meşriq*, XX/1 [Kânunusâni 1922], s. 33-44; sy. 2 [Şubat 1922], s. 112-122; sy. 3 [Mart 1922], s. 267-272; sy. 4 [Nisan 1922], s. 366-377; sy. 5 [Mayıs 1922], s. 425-434; nşr. Halîl Semîr, *İslamo Christiana*, V [1979], s. 31-117). **6.** *Risâletü'l-Vezîrî'l-Kâmil Ebi'l-Kâsim el-Mağribî ilâ Ebi'l-Âlâ el-Ma'arrî*. Müellifin birçok

mektubundan günümüze ulaşan tek mektubudur (nşr. Saîd Seyyid İbâde, Kahire 1398/1978; *Resâ'ilü Ebi'l-Âlâ el-Ma'arrî* içinde, nşr. İhsan Abbas, Beyrut 1402/1982, I, 251-255). Ebü'l-Âlâ el-Maarrî'nin Vezîr el-Mağribî'ye yazdığı mektup da *Risâletü'l-menih* (*er-Risâletü'l-menihîyye*) adıyla neşredilmiştir. **7.** *Sîretü'n-nebî (el-Muntazam fi sîreti Resûlillâh)* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3260, 3261, 3262, 3263). Eserin, İbn Hişâm'a ait *es-Sîretü'n-nebeviyye*'nin Vezîr tarafından istinsah edilmiş bir nüshası olup yanlışlıkla kendisine nisbet edildiği söylene de (İhsan Abbas, s. 33) Vezîr esere bazı önemli notlar ilâve ettiği için bu nüsha *es-Sîretü'n-nebeviyye li'bni Hişâm bi-Şerhi'l-Vezîrî'l-Mağribî* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Süheyl Zekkâr, I-II, Beyrut 1412/1992). **8.** *İhtişârü'l-Ğaribî'l-muşannef*. Ebü Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın nâdir kelimelere dair lughatının muhtasarıdır (Abdullah M. el-Habeşî, II, 1283). **9.** *el-Meşâbihî fi tefsîri'l-Kur'ân (Haşâ'ışü 'ilmi'l-Kur'ân, İmlâ'ât fi tefsîri'l-Kur'ân)*. Müellifin verdiği tefsir derslerinin kitap haline getirilmiş şekli olabileceği söylenmektedir (İhsan Abbas, s. 100; ayrıca bk. *İzâhu'l-meknûn*, I, 430; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 308; *el-Fihrisü's-şâmil*, I, 81). **10.** *el-Me'sûr fi mülahî'l-hudûr*. İbnü'l-Adîm'in iktibaslar yaptığı (*Buğyetü'l-ğâleb*, IX, 4294) bu esere ait bazı kısımlar İhsan Abbas tarafından neşredilmiştir (*el-Vezîrî'l-Mağribî* içinde, Amman 1988, s. 227-233). Müellife *el-Mensûr* adıyla nisbet edilen eserin de bu kitap olduğu belirtilmektedir (İhsan Abbas, s. 33; ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1573; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 308). **11.** *Dîvân*. 15.000 beyit ihtiva ettiği kaydedilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 814). İhsan Abbas, Ambrosiana Kütüphanesi'nde bulunan ve Brockelmann tarafından Mağribî'ye nisbet edilen eserin bir müntehabât olduğunu, içinde Mağribî'ye ait sadece birkaç kıta bulunduğunu belirtmektedir (*el-Vezîrî'l-Mağribî*, s. 33). Öte yandan Vezîr'e nisbet edilen şiirlerin büyük bir kısmının Dimaşk'taki Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunduğu zikredilmiştir (*el-Münehhal*, neşredenin girişi, s. 15). **12.** *Kitâbü's-Şâhid ve'l-ğâ'ib*. Arapça kelimelerin esas anlamları ile yan anlamları ve bunlara dair

nakledilen görüşler hakkında önemli bir kaynak sayılmaktadır (Dâvûdî, I, 156). Vezîr el-Mağribî'ye nisbet edilen diğer eserler de şunlardır: *Eş'ârü'n-nisâ'*, *el-İmâ'ü's-şâ'irât*, *el-İlhâk bi'l-ıştikâk* (Dâvûdî, I, 156; *İzâhu'l-meknûn*, I, 117; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 308), *Ziyâdatü Fihristi'n-Ne-dîm*, *el-İmâd fi'n-nücûm* (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 308), *Mağâmâtü'z-zühhdâ*, *Ağbârü Benî Hamdân ve eş'ârühüm* (Dâvûdî, I, 156), *Fezâ'ilü'l-Kur'ân*, *Risâle fi'l-kâdî ve'l-hâkim* (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 308), *Risâle fi'r-red 'ale'l-yehûdi'l-cebâbire ve ilzâmihim el-cizye*, *Risâle fi 'iddeti fûnûn*, *Muhtasarü'l-Eğânî* (Abdullah el-Habeşî, I, 208). Müellifin bunlardan başka Ebü Temmâm, Buhtürî, Mütenebbî ve Ali b. Ubeyde er-Reyhânî gibi şair ve ediplerin şiir ve nesirlerinden yaptığı derlemeleri vardır (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 308; *DîA*, XXXV, 44).

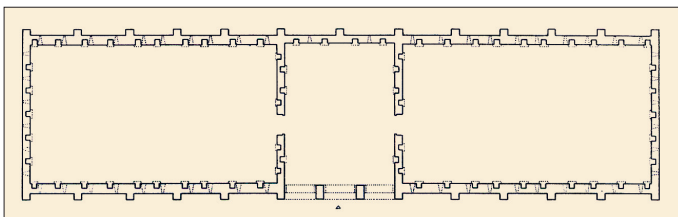
BİBLİYOGRAFYA :

Vezîr el-Mağribî, *Kitâb fi's-Siyâse* (nşr. Sâmî ed-Dehân), Dimaşk 1367/1948, neşredenin girişi, s. 13-14, 27, 45, ayrıca bk. neşredenin ilâvesi, s. 109; a.mlf., *Edebü'l-havâşş* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1400/1980, s. 86, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 21-33; a.mlf., *el-Münehhal: Muhtasarü İslâhî'l-mantık* (nşr. Cemâl Talebe), Beyrut 1415/1994, neşredenin girişi, s. 12-30; Ebü'l-Âlâ el-Maarrî, *Resâ'il* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1402/1982, I, 242, 251-255; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 331-332; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü'l-ğâleb* (Zekkâr), VI, 2532-2556; IX, 4294; İbn Halikân, *Vefeyât*, II, 172; Makrîzî, *el-Hitât*, II, 157-158; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (nşr. Abdülfetâh Ebü Guddê), Beyrut 1423/2002, III, 192; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin* (Lecne), I, 156-157; *Keşfü'z-zunûn*, I, 814; II, 1573; *İzâhu'l-meknûn*, I, 117, 430; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 308; *A'yânü's-Şî'a*, VI, 111-116; İhsan Abbas, *el-Vezîrî'l-Mağribî Ebü'l-Kâsim el-Hüseyn b. 'Alî*, Amman 1988, s. 18, 19, 32-33, 79, 89-90, 100, 236-239; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulümü'l-Kur'ân, mahtûâtü'l-tesîr ve 'ulümüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 81; Abdullah M. el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşş*, Ebüzabî 1425/2004, I, 208; II, 1283; P. Smoor, "al-Mağribî", *EI²* (İng.), V, 1210-1212; Sahbân Halîfât, "Ebü'l-Âlâ el-Maarrî", *DîA*, X, 290; Cengiz Tomar, "Mağribîler", a.e., XXVII, 322-323; İsmail Durmuş, "Reyhânî", a.e., XXXV, 44; C. E. Bosworth, "al-Mağribî", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 488. HALİT ÖZKAN

VEZİRHAN KÜLLİYESİ

Bilecik yakınında
XVII. yüzyılın ortalarında inşa edilen
menzil külliyesi.

Sadrızam Köprülü Mehmed Paşa tarafından 1070'te (1660) yaptırılan külliye cami, han ve hamam yapılarından oluşmaktaydı. Bunlardan hamam günümüze

Vezir
Hanı'nın
planı